

ДРУШТВЕНИ ПОГЛЕДИ КОЈИ ОПРАВДАВАЈУ И ОДРЕБУЈУ ВРЕДНОСТ АУТОМАТСКЕ ОБРАДЕ ПОДАТАКА У ПРАВОСУБУ

1. — У овим уводним размишљањима посветићемо пажњу основним питањима која се тичу човека, његових духовних способности и његовог понашања у друштву. Реч је о томе шта значи за очување и развој човекових духовних вредности, чије формирање је иманентно човеку, кад покушамо да на правном подручју, које је такође изразито духовно, у процесе одлучивања уведемо употребу аутоматизираног строја. То значи да би препустили роботима, који су исконструисани на темељу достигнућа кибернетике и аутоматизације, одлучну улогу и у доношењу пресуда.

Питамо се, није ли реч овде можда о модним мушицама, којих у модерном свету има све више. Можда је и та тежња одраз духовног хаоса у свету. Или су можда у питању технолошка достигнућа која имају за човеков напредак свакако велики значај, а у првом су реду усмерена на материјални и технички напредак, уводећи нове могућности за постизање што већих, бржих и свестранијих резултата. Користила би се у првом реду у привредном као и у техничком погледу. Питамо се да ли су та достигнућа једнако значајна и за духовно унапређење човека и друштва и зашто имају значајне вредности и за духовни свет човека. Питамо се, да ли ова технолошка достигнућа јачају човекове напоре, да ли их убрзавају и омогућују постизање још целовитијих резултата тј. да ли омогућују потпунији човеков друштвени развој на оним подручјима која су претежно одраз напора човековог духа. Даље се поставља питање не одузимају ли ти високи технички развијени стројеви човеку оно што је иманентно повезано са његовим интелектуалним способностима. Јесу ли ова достигнућа, та која ће омогућити да се човекове способности усмере на то да се што племенитије и целовитије обухвати и формира духовни живот, да омогуће шире остварење личних права човека и учврсте што доследније поштовање слободе и равноправности. Омогућују ли нова средства и методи рада развој човекових личних квалитета на свим подручјима као и на подручју духовног живота. Не треба заборавити да помоћу механизма исконструисаних на достигнућима кибернетике и аутоматизације (hardware i software) долазимо до резултата који нису везани

само за подручје механике већ и друга подручја као што су логика, математика, рачун вероватноће, семантика, граматика и др. (1)

Можда је ипак човекове квалитете могуће очувати и што потпуније формирати ако, на пример, употребљавамо у тим напорима и помоћ аутоматизованих стројева и установимо где су границе њихових, човеку корисних, могућности. С тим питањем повезано је и питање могуће штетности технолошких утицаја као и питање какав смисао уопште има увођење аутоматизованих стројева на подручју правосуђа и како далеко допире та могућност, те чега се морамо уздржавати. Таква и слична питања узнемирују нас при расправљању о значају и улози модерне технологије на подручју правосуђа. Наравно да су та питања битна и требало би да дају одговоре на то колико достигнућа која се темеље на нивоу техничких могућности користе човеку, његовом напретку и његовој личној срећи.

Уопште морамо рећи, да су достигнућа кибернетике и аутоматизације такође значајна за развој психичких човекових особина. Убрзавају и потпомажу развој за психички рад значајних вредности. Од човека траже велику прецизност, темељиту до танчина изведену анализу појава којима се бави. Долази се до дубље синтезе и при том су анализа и синтеза важни фактори у тражењу нових достигнућа на духовном подручју, а исто тако и на осталим подручјима. Смисао за комплексну расправу одређених појава са било којег подручја представља захтев, који је нарочито присутан тада када је реч о употреби на достигнућима кибернетике и аутоматизације конструисаних апарата. Посебно ми се чини важно то да та употреба омогућава и захтева и развој математичког начина мишљења, употребу разних математичких операција, а што је, уопште, све важније. Споменимо само разне начине планирања (линеарно, динамичко, мрежно), те потребу за програмирањем и целокупним захватањем свих елемената који имају улогу при прецизном и успешном решавању разних задатака. Значајно је да се започело научном прецизношћу са решавањем до данас мање проучаваних функција, као што су функција комуницирања, функција повезивања и преношења разних порука и обавештења другима. Наравно, да с тим у вези расте интерес за прецизирање и проширење улоге информација, као и за формирање и обраду разних информацијских система. Једнако важно је и систематско упознавање и тражење извора података и њиховог смисаоног обрађивања. Треба нагласити да су достигнућа кибернетике већ сама по себи духовна достигнућа, те да их је познати француски научник назвао стваралачким (2). Ове опште значајне околности, које су у великој мери резултат нових технолошких достигнућа, важне су и у правосуђу. Омогућују даље усмеравање човековог интереса не само на развијање индивидуалности већ и ка развоју колективне активности.

2. — Проблеми о којима ће бити говора обухватају питања која се тичу правне информатике. Одмах морам упозорити да та проблема-

(1) Pierre de Latil: Introduction à la cybernetique, La pensée artificielle, Paris 1953.

(2) Mehl Lucien: La Cybernetique et l'Administration, La revue administrative, Paris 1967, стр. 58 и следеће, даље стр. 410 и следеће.

тика стварно неће бити обрађивана на целокупном правном подручју, већ само на једном значајном делу права тј. на подручју правосуђа. Пред нама се налази први задатак да пронађемо битне елементе правосудног рада, односно утврдимо разне фазе у којима се тај рад одвија на различитим подручјима правосуђа. Наравно, да при томе морамо размотрити критерије који долазе у обзир да би правосудни рад могао постати друштвено оправдан и користан. Пресуда ће такву вредност имати само у случају ако буде правилна. Правилности у правном погледу као и стварној прилагођености треба да је поклоњена највећа пажња у тражењу садржине пресуде која треба да важи у индивидуалним случајевима. Ми се не можемо бавити свим особинама које морају доћи до израза код правне норме сваке врсте, да не би код нашег размишљања дошло до кризе или до поплаве информација. (*)

По мом мишљењу код сваке пресуде у питању је трансформирање апстрактне норме у конкретну тј. да употребимо апстрактну норму суштински, по његовом смислу, значају и друштвеној улози, а не да се доследно придржавамо само њених речи. Потребно је да је конфронтирамо са садржајем околности које постоје у појединачном случају који обрађујемо, тако да потребном синтезом тих елемената дођемо до садржаја конкретне норме која треба да важи за спорни случај. Истина је да је такав рад могуће објављати на подлози разних елемената који се на једној страни тичу правне ситуације а на другој оних стварних околности које чине поједини случај. Те околности су многобројне и на њих наилазимо у сваком поступку, и оне се више пута убрајају у саставни део судског одлучивања. Ипак, то је стварно друга фаза судског поступка која предходи самој одлуци. Ту се обрађују елементи на темељу којих једино може доћи до установљавања садржаја конкретне норме тј. до судске одлуке. Саставни делови правне ситуације говоре нам не само о томе које правне норме морамо применити већ и каква је њихова правна вредност у односу на исте или више правне норме. Због тога је нарочито важно да при утврђивању садржаја конкретне правне норме на посебан начин установимо каква је стварна правна ситуација. Зато није бесмислена словеначка изрека да је параграф округао и да би баш то његово својство постало за човека корисно, требало би прецизирати елементе прилагођавања систему права које смо управо навели.

Елементи стварног стања су оне околности које га сачињавају у субјективном и објективном смислу и из којих треба просудити који су узроци и какав је карактер човековог правно-значајног понашања. С друге стране, ваља утврдити какав је утицај ових елемената на околину у којој је и дошло до тога, из чега се да закључити каква је субјективна мотивираност оних који су у постојећим стварним околности-

(*) Prof. dr. iur., dr. mat. Herbert Fiedler: Документациони информациони систем са нарочитим освртом на правни информациони систем, превод истоимене студије на немачком језику, објављен у студијском гравиву IJU при Правном факултету у Љубљани, број VI из године 1974, град. бр. I, стр. 1.

Упореди са: U. Bischoff: Die Informationslawine, Düsseldorf — Wien, 1967.

ма интересенти и посебно оних који су субјекти правног спора у поједином случају. (4).

Следећа фаза која не значи ништа посебно, с обзиром на наше разматрање је у контроли оправданости нове правне норме. Мора се проверити њена правна правиланост. У правном погледу то значи покушај усклађивања поједине норме са важећим уставним и законским прописима, а што у стварном смислу значи правну усклађеност нове правне норме са сличним и друштвено значајним вредностима која у стварном животу и у даном случају долазе до изражаја и са којим се друштво путем важећег правног поретка слаже. Коначно, реч је о питању реализације нове правне норме у животу тј. о њеној имплементацији у стварни друштвени процес (извршење одлуке, њена реализација по слободној вољи или присилно).

За нас је важна структура самог судског решења, а која је битна у процесу судског одлучивања. По мом чврстом уверењу, при утврђивању садржаја судске одлуке реч је о задатку да одређене елементе из којих произилази конкретна норма, потражимо и установимо, анализирамо их, покушамо разумети њихов утицај, добро их оценимо и утврдимо њихов значај имајући у виду најразличитије критерије који имају улогу у датом случају и простору. С друге стране, такође би требало користити сазнања о кретању човека у његовој околности, истраживати какав је био однос његовог понашања у односу на садржај конкретне норме, какав ће бити њен утицај на његове оправдане или неоправдане интересе, потребе и дужности. Такође морамо изразити своје мишљење о човековој улози у друштву и свету као и друге погледе који су важни при оцењивању човекових поступака у објективном и субјективном смислу, и да на тај начин просудимо о његовом конкретном понашању у поједином случају.

Судско одлучивање не значи само трансформацију апстрактне у конкретну норму већ и правно разрешавање конкретних колизија интереса који постоје у појединим случајевима и то тако да из њих произађе што мање конфликта, односно реч је о тражењу оних конкретних норми чије испуњење води до смањења конфликта, до њиховог одстрањења или онемогућава појављивање одређених врста конфликта.

Судско одлучивање може бити сложено а може судска одлука и у целини решити дати случај. Кад је поједина судска одлука таква да поступно и само делимично обави свој задатак у комплексу више судских одлука говоримо о делимичним пресудама.

Мишљења смо, да је споменуто утврђивање садржаја конкретне правне норме иманентно човеку и да се тиче човека иманентних способности те да при том раду не можемо употребити на темељима кибернетике инсконструисане аутоматизиране системе. Као што сам уверен да се ово не може применити у уметности, било музичкој или ликов-

(4) Др. Л. Вавпетич: Словенски правник ин наша доба. Споменница о првом скупу словеначких правника на ослобођеном оземљу дана 10. и 11. октобра 1943; на ослобођеном оземљу 1944. стр. 8—25, особито стр. 17 и следеће — у архивској збирци при ИЈУ.

ној или у белетристици и да су досадашњи покушаји управо мизерни, тако исто сам уверен да то важи и за одређивање садржаја судске одлуке. Ту није реч само о производима изражених одређеним симболима, о комбинаторици симбола која може бити стваран резултат функционисања компјутера код којих су резултати направљени по механичким везама, већ и о свим осталим механичким елементима који су уграђени у споменуће системе и на основу којих није могуће постићи неки приближан резултат који би имао такве квалитете да би био за човека вредан и оправдан. Овде такође видимо правилност тврдње познатог теоретичара кибернетике Винера (Wiener), који истиче да нај тај начин инконструисане апаратуре могу бити само еминентна помоћ човеку, а никако не могу заменити његово стваралаштво и његове личне могућности, и ако достигнућа кибернетике назива правим чудима. (5) Наравно да не оспоравам могућност будућег развоја технологија и ако мислим да садашње задатке треба решавати само са становишта данашњег ступња развоја технологије. Све остало је футурологија, која може бити оправдана али која само прогнозира смер будућег напретка, а не допушта непосредну примену будућих могућности за данашње потребе.

3. Морамо одговорити на следеће питање, у којој мери су добра, вредности и достигнућа, која садрже аутоматизирани системи, корисна за правосудни рад и то нарочито при утврђивању садржаја пресуда. Рекли смо већ да је и рад у утврђивању садржаја судске одлуке зависан од више елемената и основа који морају бити што потпуније и што темељитије одређени, у циљу да до изрицање пресуде уопште дође. Ти елементи су, као што знамо, правни као и стварни. Пре него се посветимо детаљима, морамо нагласити да ти елементи и њихов садржај стварно произилазе из тога што се данас назива *податак*, а који се да на посебан начин установити и обрадити (ручна или аутоматска обрада података), као и из *информација* на које се морамо ослонити. У првом реду морамо објаснити у којем смислу употребљавамо оба израза и да ли је правилно говорити о правној информацији. Није на одмет упозорити и на значај тзв. банке јуридикских података, која постоји осим банке општих података, који су значајни за више подручја.

О податку по мом мишљењу, говоримо у двоструком смислу, као што говоримо о двоструком смислу и о изразу информација. У конвенционалном смислу мислимо код израза податак на означавање објективних околности које произилазе из стварног стања догађаја или на одређене структуре неког положаја у склопу осталих појава. Податак значи супстрат за информацију. Информација повезује податак с интересом човека, дакле са његовим односом према податку. (6). Она нам каже, како човек схвата податак, како га тумачи и сл. При том је потребан посебан напор, који је значајан нарочито у правосудју, које има

(5) Norbert Wiener: *Kybernetik, Regelung und Nachrichtenübertragung im Lebewesen und i der Natur*; Düsseldorf — Wien 1963, 2. прерађено и допуњено издање.

(6) I. c. ad 3.

посла, како смо рекли, с правним нормама. На ову околност много пута се заборавља. Због тога се податак употребљава и за означавање резултата информација што значи да израз податак означаје — бит (срж) информација а уједно је објективни приказ онога о чему говори информација, то јест: податак се у том смислу употребљава за потребе његове обраде. Податак, дакле у том случају укључује и његово означавање знаковима и то у умјетном језику или означавањем континуиране функције (аналози). Зато у аутоматизираним системима означајемо податке такође распоређено по разним врстама на посебан начин, као што је тип форматизираних и неформатизираних података или тип „тврдих” односно „меких” података, „заједничких” или „оперативних”, „диспозитивних” података итд. Овим појмовима, који обрађују техничка питања, а која су повезана аутоматизираном обрадом података (АОИ) и информација, овде се нећемо бавити. (7).

Желимо упозорити још и на то да се израз информација и информацијски систем употребљава код аутоматизираних система на посебан начин, који прелази улогу стројно обрађених података и то бар у два смјера: информацијски систем представља целовиту организацију састављену од људи, апарата за обраду података, и укључује банку података за задовољавање потреба корисника. Исто тако значи информацијски систем. не само непосредну обраду података у циљу постицања резултата, који се тичу помоћи при извођењу неког задатка, већ и помажу при планирању (management information). Ове апстрактне спознаје потребне су зато да боље схватимо значај АОП.

Пре него приђемо даљем обрађивању ових битних фактора у вези са помоћу коју нуди стројна обрада података при *установљавању елемената*, који морају бити што тачнији да би могло доћи до што правилније пресуде, морамо споменути и врло значајан развој који је настао у том погледу у Западној Немачкој. Тамо је 29. маја 1973. год. извршен покушај употребе података на подручју *установног права*. Обавили су га стручњаци с подручја права и информацијска група при познатом друштву за обраду података у Бону »Gesellschaft für Matematik und Datenverarbeitung«. То друштво спомињемо због тога, што из његове структуре и његова рада, можемо да видимо како је значајна обрада података и у правосуђу. У друштву, које је уско повезано и са Универзитетом у Бону, запослено је 669 службеника, од тога чак 221 званствених и 152 другог техничког и стручног особља. Рад је распоређен у 9 института, од којих се два баве АОП. То су институт за систем обраде података у обласним органима и опћи институт за обраду података. За информатику постоји само посебан одјел а исто тако је и посебан технички одјел. Стварно превалада за потребе одлучивања у правосуђу и другдје аутоматизирана обрада, док је информатика за сада организирана само као колегиј. Споменуто друштво је у ствари уређено као приватно правна организација, иако су једини носиоци, који преузимају сав ка-

(7) Проф. dr. iur., dr. mat. Herbert Fiedler: Информациони системи и банке података; превод са немачког језика, објављен исто као ад 3. градиво стр. 7, стр. 3.

питални терет, немачка Савезна република, те Северорајнска и Вестфалија која има положај покрајине — das Land. Године 1973 настао је у том друштву и посебан институт за обраду података с подручја права. Морам споменути да се тај институт бави у главном само проблемима аутоматске обраде података а мање, односно врло мало проблемима информатике. (8)

4. Већ смо споменули да при студију којег морамо извести код нашег податка који смо овде поставили није намера обрадити целокупну правну проблематику. Стварно је реч о обрађивању помоћи коју праву нуди аутоматизирана обрада података. Но, као што знамо право је врло широко подручје и обухвата пре свега систем апстрактних правних норми, које су разних врста и које нуде разноврсни органи, а ту спадају нарочито уставне и законске норме. Наравно да овдје спадају и друге врсте норми, које могу бити правни извор. На другој страни у питању је извршење правних норми (екзекутива). У подручју извршавања норми спада у посебном смислу управа и у посебном смислу правосуђе. Очито је, да се код оних питања која нас занимају нећемо бавити целокупним правним подручјем, већ само правним радњама, које се појављују као правни извор за правосудно деловање и који су први елемент, који мора бити што темељитије утначен при утврђивању правилног судског решења, а с којим је повезана обрада другог битног елемента, који долази до изражаја у даном случају у стварним околностима које се појављују.

Издавање апстрактних оригинарних норми у рукама је законодавних органа, иако код нас није само у њиховим рукама већ и у рукама локалних државних органа. Управу, која такође делимично издаје разне врсте правних норми, овог пута оставит ћемо по страни. Можемо рећи само то да је управа баш прилагођена томе да се ослања на помоћ коју могу понудити разни једностранни правни акти (евиденције, регистри, архива итд.). Позабавит ћемо се само подручјем које је и за систем АОП својеврсно, тј. правосуђем.

5. У чему је бит правосуђа и у чему је његов значај и онда када је реч о припреми темеља који омогућује изрицање пресуда, тј. садржаја одређене врсте правне норме?

Међу те основе спада потреба за тачном и довољно детаљном спознајом правног елемента, који се изражава у разним врстама правних норми, а којима се судица бави као правним извором за своје одлучивање. Овамо спадају питања као што су: *које* правне норме важе, на којим правним подручјима постоји нормативно уређење, какве врсте је, каква је општа правноснажност одређених правних норми, и како су правне норме, које судица примењује, међусобно повезане. С обзиром на велик број подручја и с обзиром на велик број правних норми те на њихово брзо мењање и доношење нових, рад на добивању одговора на та питања већ је сам по себи врло значајан и замршен.

(8) Jahresbreicht 1973, Gesellschaft für Mathematik und Datenverarbeitung Bonn, странице 47 и следеће, посебно страна 97.

Аутоматизирани системи могу га, наравно, лако обавити, тим више што су у могућности обрадити велик број правних норми из различитих подручја, за врло кратко време и врло прецизно. Овај рад иде у још веће подроности и треба потражити и друге правне изворе, који су изражени и у осталим правним нормама, а не само у апстрактним правним нормама. Рад с тим није завршен, јер су значајни и прописи, који су аутономни, иако упркос томе општи. Обрађивати се мора и право које произилази из других извора, а не само из позитивног права, тако на пример и обичајно право, а много пута овамо спадају и начела common law-a. Морамо додати и то, да је познавање не само оригиналног већ и деривативног права од великог значаја. У нас оригинране правне норме издаје како смо већ поменули и локални органи. Такође треба напоменути да се међу индиректне правне изворе мора убројити и познавање јудиката тј. пресуда које су биле у одређеном случају донете у начелном смислу већ при ранијој примени апстрактне норме. Још је важније познавање литературе, која информише у теоретском погледу о разним становиштима и на тај начин омогућује утврђивање садржаја и смисла апстрактне норме. Све ово су значајни правни извори и правни темељи за сваку конкретну правну норму. Тај рад који омогућава суцу да сазна које су правне норме које мора узети у обзир и које чине важећи правни систем, је рад којег лако успешно и брзо обављају аутоматизирани апарати за обраду података и наравно да су од велике помоћи суду да лакше дозна каква би требала бити судска одлука у поједином случају.

Морам упозорити да у правном смислу овако припремљен рад, који је потребан за правилну судску одлуку, још није у целини обављен. Не смемо одбацити опасности које произилазе из самог знања које правне норме постоје и који су јудикати узети у обзир. Слично важи и у погледу правне теорије и теоретских становишта која објашњавају правно уређење.

Изгледа да је баш овакав рад супротан тежњи која се појавила на почетку столећа и коју је гајила школа *слободног тражења права* (Die freie Rechtsfindung).⁽⁹⁾ Право је подручје које важи за понашање људи, који морају знати какав је садржај онога што објашњава и усмерује садржај правилног правно релевантног понашања. Овде није важна само формална правна складност и поштовање правне хијерархије правних норми, већ је значајно правилно разумевање бити и смисла правне норме, као и друштвене вредности и значајности правног правила. Нису се узалуд правни теоретичари и практичари бавили проблемом *правног тумачења, правног објашњавања*.

С обзиром на ова питања, као што је познато, постојале су разне школе тумачења права, нпр. тзв. логичка, хисторичка, социолошка, психолошка и друге. Право мора садржавати исто тако обраду субјективних као и објективних критерија и то зато да би се на одређени случај правилно пременила одговарајућа конкретна правна норма, што је у формалноправном погледу основно.

(9) Види I.c. ад 4 и исто стр. 19 и следеће у Споменици из 1944.

За правилну примену апстрактне правне норме није потребно само познавање целине правних норми, које долазе у обзир, већ је нарочито потребно тражење смисла и бити правне норме да буде у корист уређењу људског друштва и да служи друштвено потребним и оправданим циљевима човека за што пуније постојање његове егзистенције. Број важећих правних норми, посебно у Југославији расте готово свакодневно. При том мислимо и на тзв. аутономне норме, које као опште издају разне радне организације и заједнице. Из конгломерата тих бројних норми не морају се издвајати само оне важеће, већ треба *издвојити* из тог конгломерата и *смисао* важећих норми

Ту уједно долази до значаја лично одређивање појмова о циљевима људског друштва, битних вредности, а које морају доћи до изражаја а баш то је предмет онога што уједно називамо тумачење правне норме. Питање је, да ли је и тумачење правне норме у целини могуће препустити аутоматизираним стројевима за обраду података. То је и разлог због којег упозоравамо у овом чланку не само на то да је податке потребно познавати већ и на то, да је *податак срж* — *на подлози којег постаје могуће установити однос података и човека*, дакле и информације коју човек употребљава. ⁽¹⁰⁾ У том погледу правно деловање правосуђа је сложено, будући је један од битних елемената правосуђа правна сигурност а тим и правна повзданост. Положај јавне управе је другачији. Она бар дјеломично обавља у ствари истоврсне иако поједностављене послове. На жалост јавна управа није подручје на којем би се могли бавити правним проблемима у истом смислу као код правосуђа. И јавна управа дужна је поштовати правно правило али у погледу те њене дужности није самостална него је под контролом судова. Већ на првом збору словенских правника са ослобођеног територија (1943) кад смо утврђивали дотадашње грешке и мањкавости нашег права, између осталог смо критиковали дотадашњи начин употребе јудиката, при чему се је правник управо робовски држао његовог садржаја и употребљавао га, уместо да му јудикат послужи само као помоћно средство и оријентација. То је слично и са новим правним изворима ⁽¹¹⁾.

Преостаје нам још питање, шта је значајно за стварне околности? Овде постоји такође много особитих елемената стварних околности, које представљају другу скупину елемената, а који су такође основа за правилну пресуду.

Ту спадају подаци који произилазе из разних рутинских послова и које је могуће извући већ из разних евиденција, архива, стандарда и правила, а што је све сакупљено по разним систематским збиркама (документација, датотека). Оваје је наравно АОП сразмерно једноставна. Слично важи и за неке значајности које долазе у обзир кад је реч о сразмерно лако установљању стања на разним стручним подручјима.

⁽¹⁰⁾ Види као 1.с. ад 9 и стр. 23 следеће у Споменници из 1944.

⁽¹¹⁾ Види 1.с. 10.

Ihering: Der Zweck im Recht; I. свеска, Leipzig, 1904, IV. наклада, особито стр 249 и следеће.

Ту у првом реду долази у обзир употреба *hardwera* и *softwera* при којима је дата могућност обављања потребног рада помоћу операција логичке, математичке природе, применом аналогног закључивања, рачуна вероватноће и сл.

Нешто посебно важи за податке које судица мора тражити сам, посебно за сваки случај, којим се бави, јер су индивидуални и њихов садржај се из случаја у случај мења. Те околности су уједно предмет установавања у разним правно прописаним поступцима, као што су цивилни судски, казнени и управни. Споменути поступци су значајни зато, што обезбеђују интересентима одређена процесуална права, помоћу којих је могуће утврдити спорна материјална права. У тим поступцима имају право суделовања сви угрођени, који покажу правни интерес. Садржај тих поступака се такође може утврдити помоћу АОП. Из наведеног следи да при утврђивању стварних околности долази до комбинације коју на једној страни омогућава суделовање судца који води поступак те његови духовни напори, а на другој страни омогућава њихово утврђивање АОП. У том стадијуму поступка долази и до употребе разних оптичких, аудио-визуелних, метричких и других помоћних средстава. Наравно да исти значај има и познавање законитости на разним стручним подручјима.

Надаље не смијемо никада заборавити да је при правосудном раду значајно познавање објективне и субјективне карактеристике одређених околности до којих можемо доћи особито у субјективном погледу помоћу филозофије, социјалне психологије, психологије, политичких наука, као и апликацијом разних социолошких законитости. Све до сада речено јасно показује, колико је при утврђивању стварних околности важна употреба не само аутоматизираним стројевима обрађених података, него исто тако и података с других подручја до којих можемо доћи помоћу доброг познавања струке, као и помоћу темељитих и сложених умних способности разних стручњака, пре свега правног стручњака који води поступак зато да би могло доћи до правилне пресуде. Та околност је у правосудју својствена с обзиром на то да је велика употребљивост аутоматизираним обрађених података на разним подручјима.

б. Овим смо покушали обрадити неколико питања која по нашем мишљењу дају одговоре на то када је у правосудју реч о умном раду које има једино човек тј. његова креативна способност и када долази у обзир могућност да се без штете по човекову духовну сферу, може употребити помоћ аутоматизираних система. Правилно рашчлањавање тих двају сфера не би смело проузроковати појаве, које би показивале дехуманизацију судства кад би се тражила помоћ АОП.

Овде ипак морам упозорити на појаву која би могла довести, у вези са аутоматизираним обрадом података који су употребљиви у правосудју, до бојазни од дехуманизације. Аутоматизирани обрађени подаци омогућују да се више пута дође не само до великог броја на тај начин обрађених података већ и до најразноврснијих. Због тога је могуће теза-

урирати и податке из човскове интимне сфере, а што начелно никада не би смело бити доступно другима. Исто важи и за податке који су застарели и не долазе у обзир. Подаци који би из неких других гледишта такође угрожавали сигурност човекових уставно одређених темељних личних права, морају бити под посебном заштитом. Овамо спадају и подаци од повјерљивог значаја.

Питамо се, да ли се такви подаци уопште смеју сакупљати и обрађивати на аутоматизирани начин. Уколико је то оправдано, питање је ко има право да их употребљава. Исто тако поставља се питање како је могуће правно и технички осигурати податке од злоупотребе, а с тим у вези штитити и интегритет човека и осталих вредности које су повезане егзистенцијом и понашањем човека у друштву. Таквих и сличних примера има много, многобројне су и правне и техничке могућности, које дају довољно успешно осигурање пред опасношћу, уколико је осигурање података доследно спроведено. У Западној Немачкој је већ дуже времена на снази посебан закон о правном осигурању података од злоупотребе. ⁽¹²⁾

7. Долазимо до закључка. За правилно утврђивање садржаја судске одлуке којом се трансформира апстрактна норма у конкретну и разрешавају колизије интереса, битно је правилно одредити све елементе, који морају бити прецизно одабрани да би правилна пресуда уопште била могућа. Ту сигурно долази до употребе огромне количине разноврсних података, које нуде компјутери, а који су врло далекосежни, иако још увек само помоћно средство при изрицању судских одлука. Непосредно тражење садржаја пресуда која је изражена у садржају конкретних правних норми и произилази из биги, значаја и смисла апстрактне норме, односно њеног комплекса, а која се уједно мора прилагодити елементима и особеностима конкретног стварног стања из којег произилази поједини случај, још увек припада претежно човеку. Карактеристике значаја конкретне норме су такве да су изразито прилагодбене способностима човека, као што смо описали. И у том погледу могу кибернетика и аутоматизација понудити *само ноза средства која помажу суцу обавити њему одређен рад* (модел, тестовни модели, разни програми итд.). ⁽¹³⁾

Могуће је да су с тим у вези значајне само опасности које прете да људски рад у вези са доношењем пресуде не би постао површан.

⁽¹²⁾ Потреба за законском правном заштитом података (Datenschutz gesetz) је све већа. У Западној Немачкој на снази су два оваква земаљска закона (Hessen и Rheinland-Pfalz). Поред тога постоји и Шведској посебни закон о правној заштити података, а расправља се о нацртима закона у пет федералних јединица (Länder) у СР Немачкој; посебни закон припрема се и на нивоу савеза (савезни закон). Посебан нацрт закона о правној заштити података постоји у Аустрији. Размишља се и о интернационалном уређењу правне заштите података.

Види: Документација међународног конгреса о правној заштити података (ИКО), који је био у Берлину, почетком септембра 1974. г.

⁽¹³⁾ Klaus Dieke: „О значајности модела примене АОП“ у чланку: Пријезааз на аутоматску обраду података (АОП). Реферат на међународном Симпозијуму о АОП у јавној управи, Порторож 30. 9. — 4. 10. 1974. г.

Уколико се судица ослања на онакве податке, како му их даје компјутер, нпр. на податке из разних евиденција, архива или друге документационе податке, а при том не употреби све своје могућности да те податке протумачи како захтева сваки поједини случај и тако дође до њихове сржи, може настати опасност да ће и пресуда врло мало одговорати сврси.

С друге стране желим упозорити да употреба израза *судски робот* нема смисла, будући да остаје битни сучев рад ипак у рукама човека, а тај рад уједно је и врло одговоран. С тим у вези треба даље речи и то, да школа која је донедавна постојала (*die freie Rechtsfindung*) и која је суну допуштала у великој мери употребу његове фантазије, а с тим проузроковала премало прецизности у раду, више није могућа. Аргументи су битни, у већини случајева произилазе из датих правних и стварних основа. Због тога у начелу нема опасности од дехуманизације судства, иако до тога може лако доћи уколико би се у потпуности ослањали на податке из аутоматизираних система.

Даље морамо рећи да су аутоматизирани системи изванредно оспособљени за операције које нису својствене механичким структурама. То је заправо суштина кибернетике која истражује у појединим појавама, оне значајности које је могуће наћи као заједничке у врло разноврсним случајевима а између осталих узима у обзир резултате математике, семантике, логике и сл. Због тога ће пресуда бити правилна и правилно ће употребити могућности које произилазе из аутоматизираних система, ако ће судица суделовати са стручњаком за АОП и информатику. Овај мора такође бити високо оспособљен (системски инжењер, аналитичар, организатор) да би могао правилно потражити све могућности које нуди механизирани систем.

Посебно је значајно да је због обилности података који су сабрани из најразличитијих подручја и са различитим циљевима, могуће их тезаурирати у аутоматизираним системима стројно обрађених података. С друге стране, морамо упозорити на могућност њихове злоупотребе, које за човека као и за друштво могу бити опасне. Злоупотребе могу угрозити човекову несметану егзистенцију у друштву, његов лични интегритет, уставом загарантирана основна лична права, као и друга његова права и његове правне интересе. Исто важи и за правне особе. Зато је од посебног значаја техничко (интерно) као и правно осигурање података од злоупотреба. Осигурање мора бити остварено с обзиром на избор као и на обраду података, затим у погледу доступности до њих само оним лицима која су за то одређена и која их смеју употребљавати, да не би дошло до кршења основних начела хуманизма у вези са сакупљањем стројно обрађених података. ⁽¹⁴⁾

Др Ладо Васнетић

(14) Од интереса је, да је на великом међународном конгресу, који је обрађивао проблеме АОП и који је био у Берлину почетком септембра 1974. г. (преко 1000 учесника), од четири конгресних дана, скоро читав трећи дан бавио се са различитим облицима заштите АОП. О томе била је реч и у два главна реферта и о тој теми била је расправа у шест радних група. И у завршним констатацијама конгреса ова тема добила је значајно место.

Види: Документација међународног конгреса за обраду података (ИКА).

РЕЗЮМЕ

Общественные доводы, оправдывающие и определяющие ценность автоматической обработки показаний (АОП) в работе правосудия

Автор рассматривает, насколько может далеко уйти вперед автоматизация судебной деятельности, не доводя при этом к дегуманизации этой ответственной области работы судов. Он приходит к выводу, что автоматическая обработка показаний (АОП) может в работе судов применяться лишь в качестве вспомогательного средства. АОП никогда не сможет заменить принятие человеком решения о содержании судебного приговора, она может лишь предложить определенные вспомогательные средства (напр. модели) при поисках справедливого судебного решения. Поэтому является бессмысленным говорить о судебных роботах.

АОП может быть важным вспомогательным средством в первую очередь в предварительной стадии производства, необходимой для вынесения впоследствии справедливого приговора. Здесь судья устанавливает те правовые и фактические обстоятельства, которые, насколько это возможно, следует бесспорно и во всей полноте установить в отношении их составных частей ибо на них судья должен будет основываться при вынесении справедливого приговора. АОП делает возможным быстрое и точное установление обстоятельств, подлежащих принятию во внимание в правовом и фактическом отношениях. Однако, ответственнейшая работа судьи при этом состоит и в том, чтобы правильно оценить эти показания автоматизированной системы.

Автор обращает внимание на опасность, связанную с возможностью, что судья при эвентуальном использовании АОП употребит их не так, как требуют цели, которым они служат (оценка их всей совокупности).

Значительную опасность для дегуманизации права автор усматривает и в том, что не учитывалась бы во всей полноте возможная правовая защита от злоупотребления автоматически обработанными показаниями, могущими относиться и на интимные области человека, на его личную неприкосновенность или же, по каким-либо причинам, составляющими его тайну.

SUMMARY

Social views which justify and determine the value of automatic processing of data (APD) in law affairs

The author reflects on how far the automatization of judicial functioning can reach without dehumanizing this eminently spiritual area.

He comes to a conclusion, that automatic processing of data (APD) should be used only as auxiliary means at judicial work. APD can never replace man's determination of contents of judgement, it can only offer certain auxiliary means (e.g. models) at searching for the right judgement. It is therefore nonsense to talk about judicial robots.

APD as important auxiliary means is of use particularly at the preliminary procedure, which is necessary if we want to come to the right judgement. Here the judge establishes the legal and factual circumstances which must be with regard to all their elements as trustworthy and thoroughly ascertained as possible, because the judge's searching for the right judgement must be based on them. APD enables rapid and precise establishment of circumstances which must be considered from legal and factual point of view. But the important work of the judge is that he properly interpretes the data he receives from an automatized system.

The author also points out the danger if the judge would try to use APD without adjusting it with his creative work as to the sense to the purpose for which they should serve (interpretation).

The author sees the imminent danger of dehumanization of law in the possibility that the universal possible security of automatic processing of data which can concern the intimate sphere of man, his personal integrity or which are secret for other reasons, would not be asserted as to abuse

RÉSUMÉ

Les vues sociales qui justifient et déterminent la valeur de l'élaboration automatique des documents (EAD) dans la justice

L'auteur examine à quel point peut être importante l'automatisation du travail judiciaire, sans toutefois qu'à cette occasion set éminent domaine spirituel ne vienne à se déshumaniser. Il arrive à la conclusion que l'élaboration automatique des documents (EAD) est uniquement un moyen auxiliaire dans le travail judiciaire. L'EAD ne peut jamais substituer la décision de l'homme sur le contenu du jugement, elle peut seulement lui assurer des moyens auxiliaires déterminés (par exemple les modèles) dans la recherche d'un jugement en bonne et due forme. C'est pourquoi il est irrationnelle de parler des robots judiciaires.

En tant que moyen auxiliaire important l'EAD sert en premier lieu dans la procédure préparatoire qui est nécessaire pour arriver à un jugement en bonne et due forme. En cette situation le juge spécifie quelles sont les circonstances juridiques et effectives qui doivent être déterminées dans toute la mesure du possible avec certitude et en détail en ce qui concerne leurs parties composantes, car le juge doit s'appuyer sur celles-ci dans la recherche d'un jugement en bonne et due forme; l'EAD permet, en effet, de déterminer les circonstances qu'il faut prendre en considération au point de vue juridique et réel. Cependant, le travail important du juge à cette occasion consiste aussi à interpréter avec précision les documents qu'il a obtenu du système automatisé.

L'auteur attire l'attention sur les dangers qui seraient inhérents à la possibilité que le juge essaye éventuellement à utiliser l'EAD, et qu'il ne conforme pas d'une manière logique les documents obtenus par son travail créateur au but auquel ils servent (l'interprétation).

Un grand danger qui aurait pour conséquence de déshumaniser le droit l'auteur voit dans le fait qu'on n'observerait pas dans toute la mesure la précaution juridique de l'emploi abusif des documents élaborés automatiquement, qui peuvent se rapporter aussi à des sphères intimes de l'homme, à son intégrité personnelle ou qui sont pour d'autres raisons secrets.